

41. Baza Lotnictwa Szkolnego w Dęblinie

AGNIESZKA JAGIEŁŁO

ORCID: 0000-0003-3806-4862

jagielloagnieszka@onet.pl

*Aspiracje życiowe żołnierzy w kontekście wiary w grę
o sumie zerowej*

Life Aspirations in the Context of Faith in a Zero-Sum Game in the Group of Soldiers

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Jagiełło, A. (2021). Aspiracje życiowe żołnierzy w kontekście wiary w grę o sumie zerowej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 34(2), 265–279. DOI: 10.17951/j.2021.34.2.265-279.

ABSTRAKT

W artykule podjęto próbę analizy hierarchii aspiracji życiowych żołnierzy zawodowych w kontekście postawy wobec świata i ludzi, jaką jest wiara w grę o sumie zerowej. Aspiracje życiowe opisano w oparciu o teorię autodeterminacji stworzoną przez Grouzeta i współpracowników. Porządkuje ona cele życiowe w zależności od ich hierarchii w układzie dwuwymiarowym: cele zewnętrzne – wewnętrzne oraz aspiracje nakierowane na potrzeby fizyczne – potrzeby duchowe. Pojęcie gry o sumie zerowej jako innowacyjny konstrukt zostało wprowadzone do nauk społecznych przez Wojciszke i Baryłę jako niezależna od kontekstu przesłanka pozwalająca interpretować ludzkie zachowania. Badaniem objęto 90 żołnierzy Polskich Sił Powietrznych. Opisano prezentowane przez tę grupę zawodową cele życiowe jako perspektywę przyszłych dążeń oraz wskazano, czy grupa żołnierzy prezentuje współpracującą czy też antagonistyczną postawę wobec innych. Wyniki badań wskazują, że żołnierze zawodowi przejawiają aspiracje zorientowane na cele wewnętrzne oraz prowadzące do przekraczania siebie, pozostające w opozycji do celów hedonistycznych. Analizy wykazały również zależność między badanymi konstruktami, która potwierdza wyniki otrzymane w badaniach międzykulturowych.

Słowa kluczowe: aspiracje życiowe; hierarchia celów; gra o sumie zerowej; żołnierz zawodowy

WPROWADZENIE

Działalność człowieka ma charakter intencjonalny, zmierzający do wywołania zmiany w rzeczywistości lub do utrzymania stanu obecnego. Aby było to możliwe, niezbędna jest znajomość postaw człowieka wobec świata jako predyktora jego społecznych zachowań. Formalnie zamierzenia i dążenia człowieka zawierają się w pojęciu aspiracji czy celów życiowych, które są określane jako swoisty pomost między osobowością a myśleniem (Zaleski, 1987). Cele nadają życiu sens, pozwalają wyrażać siebie oraz odkrywać swój potencjał. Są one uznawane za jeden z poziomów osobowości, obok trwałych cech jednostki, stanowiących strukturę narracji osobistych (McAdams, 2001, za: Łaguna, 2010, s. 57). Znajomość celów, ku którym dążą ludzie, pozwala przede wszystkim zrozumieć motywy ich działania, a także przewidzieć, ku jakim wartościom zmierza dzisiejszy świat. Dlatego też problematyka celów – aspiracji życiowych – jest kwestią często poruszaną w badaniach prowadzonych w ramach różnych dziedzin naukowych (Górnik-Durose, Janiec, 2010; Jach, 2012; Zawadzka, Duda, Rymkiewicz, Kondratowicz-Nowak, 2015).

W literaturze przedmiotu znajduje się niewiele opracowań dotyczących badań aspiracji życiowych żołnierzy zawodowych. Zawód żołnierza ściśle łączy się z określoną hierarchią celów życiowych – jest jednym z nielicznych zawodów, gdzie przestrzeganie kodeksu etycznego (w postaci Kodeksu Honorowego Żołnierza Wojska Polskiego) jest ściśle egzekwowane. Mowa o moralności, poświęceniu oraz kształtowaniu własnego charakteru. Osoba decydująca się na wykonywanie tego zawodu musi być świadoma wysokich wymagań, również w odniesieniu do prezentowanych postaw i wartości. Podjęte w literaturze zagadnienia dotyczą studentów – słuchaczy szkół wojskowych (Jagiello, 2017) – oraz żołnierzy, którzy podjęli decyzję o wyjeździe na misje wojskowe (Molesztak, 2012). Z badań pilotów wojskowych wynika, że wśród dominujących wartości znajdują się zdrowie i satysfakcja z życia rodzinnego oraz stabilizacja zawodowa, pozwalająca na rozwój zawodowy i bezpieczeństwo życiowe. Hierarchia wartości pilotów wojskowych ma względnie trwałą strukturę pomimo zmian społecznych (Bera, 1999, 2003). Wykonywanie zadań zawodowych związane jest zarazem raczej z celami nieinstrumentalnymi, takimi jak rozwój osobisty, wykonywanie ciekawych zadań oraz realizacja własnych pasji i zamiłowań (Piskorz, 2012).

W niniejszym artykule podjęto próbę opisu hierarchii wartości żołnierzy zawodowych, ujmując je także w kontekście nowego konstruktu teoretycznego, jakim jest wiara w grę o sumie zerowej (Wojciszke, Baryła, 2006). Osoba prezentująca taką postawę ma antagonistyczne i rywalizacyjne podejście do społeczeństwa i wierzy, że wygrana jednej osoby musi nieść za sobą przegraną innych. Konstrukt ma zastosowanie w zakresie wojskowości, wykorzystywany jest bowiem do przewidywania konfliktów zbrojnych (Lendzianowski, 2009). Charakter służby wojskowej stał się zatem inspiracją do pogłębienia analiz w zakresie aspiracji życiowych żołnierzy oraz prezentowanej przez nich postawy do świata i ludzi.

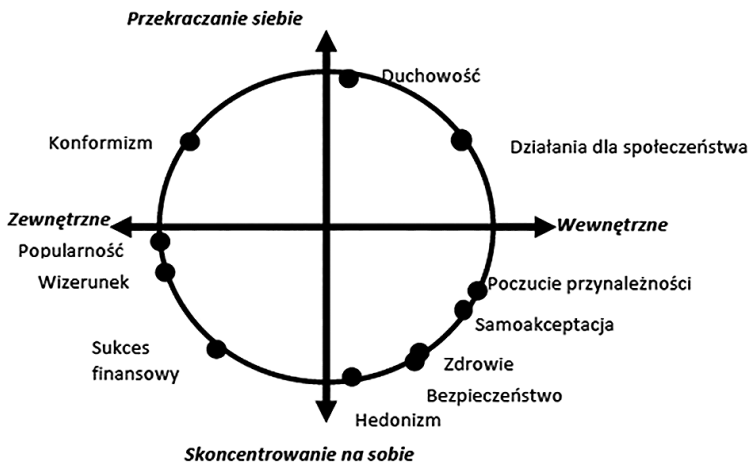
PODSTAWY TEORETYCZNE

Termin „aspiracje życiowe” jest przez wielu badaczy równoznaczny z pojęciem celów. Terminologia naukowa zamiennie używa takich terminów, jak: „życzenia”, „dążenia”, „orientacja życiowa”, „oczekiwania”, „marzenia”, „nadzieje”, „perspektywy życiowe” (Wolska-Długosz, 2012). Pojęcie aspiracji pojawiło się w psychologii za sprawą Lewina i współpracowników, którzy badali współzmienną poziom aspiracji, osiągnięć i standardów grupowych (Skorny, 1980). Od tego momentu badacze najczęściej zajmują się problematyką poziomu aspiracji, definiując ją zgodnie z teorią informacji jako pewną wartość na skali osiągnięć, która przynosi człowiekowi satysfakcję (Kozielecki, 2000). Największy wkład w rozwój psychologii celów wniosły następujące nurty: behawioryzm oraz psychologia humanistyczna, poznawcza i egzystencjalna. Behawioryzm pozwolił postawić pytanie o podstawowe motywy kierujące intencjonalnym działaniem człowieka. Psychologia poznawcza do rozumienia celów wprowadziła nowe kategorie, takie jak prawdopodobieństwo osiągnięcia oraz ważność celu. Z kolei psychologia egzystencjalna postawiła przed psychologami człowieka jako osobę, a zatem podmiot intencjonalny, którego podstawowa potrzeba – sens – jest zaspokajana poprzez stawianie sobie i realizowanie celów. Przyjmując intencjonalność i podmiotowość jako główne właściwości ludzkie, należy stwierdzić, że cele stanowią podstawową siłę motywacyjną (Oleś, 2003).

Innowacyjnym podejściem do aspiracji człowieka jest teoria treści celów życiowych (Goal Contents Theory, GCT) Kassera i Ryana (1996). Jest ona jednym z sześciu elementów składowych koncepcji autodeterminacji zaproponowanej przez Ryana i Deciego (2000). Autodeterminacja działań jest rozumiana jako posiadanie zdolności do dokonania wyboru (Deci, Ryan, 1985, za: Deci, Vansteenkiste, 2004, s. 24). Człowiek może więc poprzez podejmowanie decyzji – podjęcie działania lub rezygnację – kontrolować siebie i środowisko. Teoria treści celów życiowych opiera się na różnicy między celami wewnętrznymi i zewnętrznymi oraz na ich wpływie na motywację i dobrostan człowieka. Na podstawie badań została ona rozszerzona przez Grouzeta i współpracowników (2005) i zakłada istnienie jedynastu uniwersalnych celów życiowych. Są one następujące:

- 1) samoakceptacja (*self-acceptance*) – postrzeganie siebie jako kompetentnej i autonomicznej jednostki,
- 2) przynależność (*affiliation*) – posiadanie satysfakcjonujących relacji z rodziną i przyjaciółmi,
- 3) działania dla społeczeństwa (*community feeling*) – działanie na rzecz społeczeństwa poprzez własną aktywność i generatywność. Osoba dążąca do tego celu działa dla dobra przyszłych pokoleń,
- 4) sukces finansowy (*financial success*) – dążenie do bogactwa i uzyskania własnej satysfakcji finansowej. Ma wartość instrumentalną, ponieważ pozwala

- na zaspokojenie potrzeb cielesnych, jednocześnie stanowi też podstawę do określenia statusu społecznego,
- 5) wizerunek (*image*) – dążenie do uzyskania atrakcyjnego wizerunku własnego, zarówno poprzez pielęgnację ciała, jak i skupienie uwagi na odpowiednim ubiorze,
 - 6) popularność (*popularity*) – celem jest osiągnięcie sławy; jednostka chce być rozpoznawalna, podziwiana,
 - 7) zdrowie (*physical health*) – podejmowanie wysiłków mających na celu ochronę własnego zdrowia,
 - 8) duchowość (*spirituality*) – poszukiwanie religijnego lub duchowego zrozumienia uniwersalnych kwestii. Mogą one być motywowane potrzebami wewnętrznymi, a także chęcią uniknięcia winy czy kary,
 - 9) bezpieczeństwo (*safety*) – dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa, niepodejmowanie ryzyka oraz poczucie własnej integralności fizycznej,
 - 10) konformizm (*conformity*) – dopasowanie własnego zachowania do norm i oczekiwań społecznych. Dokonuje się najczęściej poprzez rezygnację z działań, skłonności i impulsów prowadzących do konfliktów międzyludzkich,
 - 11) hedonizm (*hedonism*) – doświadczanie fizycznej przyjemności prowadzi do zaspokojenia potrzeb wewnętrznych, może też być źródłem zaspokojenia lęku egzystencjalnego (Baumeister, 1991, za: Grouzet i in., 2005, s. 813).

Rysunek 1. Model kołowy celów życiowych
 Źródło: (Grouzet i in., 2005, s. 814).

Przedstawiony na rysunku 1 model kołowy porządkuje cele życiowe, umieszczając je na dwóch wymiarach:

- 1) cele wewnętrzne – zewnętrzne (*intrinsic–extrinsic goals*),

- 2) skoncentrowanie na sobie – przekraczanie siebie (*physical health – self-transcendence*).

W znacznym stopniu model ten nawiązuje do modelu struktury kołowej wartości przedstawionego przez Schwartza (1992, za: Brzozowski, 2007, s. 62). Badacz zaproponował dwuwymiarową strukturę wartości, na której rozmieścił dziesięć dziedzin motywacji i odpowiadających im wartości. Wymiary wskazane przez Schwartza to:

- 1) przekraczanie Ja – umacnianie Ja,
- 2) zachowawczość – otwartość na zmiany.

Schwartz wyróżnił następujące wartości: władza, osiągnięcia, hedonizm, stymulacja, kierowanie sobą, uniwersalizm, życzliwość, tradycja, przystosowanie, bezpieczeństwo (Schwartz, 1992, za: Brzozowski, 2007, s. 62). W obu koncepcjach podobny jest również mechanizm „wykluczania się” poszczególnych wartości. Wartości umieszczone na przeciwległych krańcach kołowej struktury wzajemnie się wykluczają, nie mogą być zatem równie ważne, co z kolei pozwala na utworzenie hierarchii wartości jednostki.

Zgodnie ze wskazaniami znajdującymi się w literaturze przedmiotu do opisu postaw wobec świata i ludzi należy stosować analizę aksjomatów społecznych, definiowanych jako zbiór zgeneralizowanych przekonań o sobie, świecie i otoczeniu społecznym. Jak twierdzą Leung i Bond (2004), ich celem jest pomoc człowiekowi w zrozumieniu i uporządkowaniu świata, manifestacja własnych wartości oraz przyjmowanie określonych, przewidywalnych postaw wobec nowych zdarzeń. Nie jest znana pełna lista uniwersalnych kulturowo aksjomatów społecznych. Pierwotnie wskazywano na pięć konstruktów: cynizm społeczny, złożoność społeczną, wynagrodzony wysiłek, duchowość–religijność oraz kontrolę przeznaczenia (Leung, Bond, 2004). Obecnie badacze potwierdzają, że społeczności różnią się między sobą w zakresie powyższych przekonań, jednak lista aksjomatów jest znacznie dłuższa.

W ostatnich latach Wojciszke i Baryła (2006) zaproponowali innowacyjny konstrukt, który stanowi niezależną od kontekstu przesłankę pozwalającą interpretować ludzkie zachowania. Mowa o wierze w grę o sumie zerowej, która jest definiowana jako przekonanie na temat natury relacji społecznych wskazujące, że sukces jednej osoby jest możliwy wyłącznie za cenę porażki innych (Wojciszke, Baryła, Różycka, 2009). Podstawy teoretyczne tej zmiennej psychologicznej znajdują się w klasycznej teorii gier (von Neumann, Morgenstern, 1944), a także w klasycznych teoriach atrybucji. Liczne eksperymenty społeczne i badania kwestionariuszowe potwierdzają, że przekonanie ma charakter stabilny, tym samym wywiera wpływ na percepcję świata społecznego i przetwarzanie informacji: antagonistyczne zachowania wobec innych, negatywną wizję świata oraz niechęć do zaangażowania się działania na rzecz społeczności. Przekonanie to generuje negatywne emocje, takie jak smutek, niepokój, niższa satysfakcja z życia oraz zewnętrzne poczucie kontroli (Wojciszke i in., 2009; Różycka-Tran, Boski, Wojciszke, 2014). Konstrukt opiera się na przeko-

naniu, że świat ma charakter dopełniający – interesy własne i cudze są niemożliwe do pogodzenia, stanowią bowiem dwa odrębne krańce tego samego wymiaru. Unikanie współpracy powoduje zatem eskalację konfliktów, co jest obserwowalne zarówno na poziomie indywidualnym, jak i międzykulturowym. Ponadto zaobserwowano, że wiara w grę o sumie zerowej koreluje dodatnio z przekonaniem o niesprawiedliwości świata społecznego oraz ujemnie z przekonaniem, że panujący w kraju system jest właściwy i nie wymaga dodatkowych zmian (Jost, Banaji, Nosek, 2004). Przekonanie to może stać się również podstawą do wyjaśniania własnych niepowodzeń – w badaniu porównano osoby zdające egzamin na prawo jazdy. Jak wykazano, przekonanie silnie rosło po niezdanym egzaminie, a więc stanowiło podstawę do racjonalizacji własnej porażki (Wojciszke i in., 2009). Jak przekonują badacze, konstrukt jest zależny od płci (mężczyźni częściej wykazują postawę antagonistyczną) oraz zainteresowań (przedstawiciele kierunków humanistycznych wykazują się niższym poziomem wiary w grę o sumie zerowej). Badania międzykulturowe wykazały, że gra o sumie zerowej koreluje dodatnio z dystansem władzy (hierarchicznością), niższym poziomem rozwoju gospodarczego mieszkańców regionu i niższym poziomem statusu ekonomicznego (Różycka-Tran i in., 2014). Wyniki przemawiają za tym, iż może ona pomóc w wyjaśnieniu zachowań poszczególnych narodowości czy grup zawodowych.

METODOLOGIA BADAŃ

Badania przeprowadzono wśród 90 żołnierzy zawodowych wszystkich korpusów osobowych Polskich Sił Powietrznych w okresie od maja do lipca 2018 r. Badania miały charakter dobrowolny i anonimowy, osoby badane zostały poinformowane o naukowym celu prowadzonych analiz.

Główny problem badawczy dotyczył analiz dwóch zmiennych: *wiary w grę o sumie zerowej* oraz *aspiracji życiowych* w grupie żołnierzy zawodowych. Celem było ustalenie poziomów oraz współzmienności opisanych konstruktów. Pytanie badawcze brzmiało: Czy istnieje związek między postawą wskazującą na wiarę w grę o sumie zerowej a poszczególnymi aspiracjami życiowymi, do których dążą żołnierze zawodowi?

Sformułowano trzy pytania szczegółowe:

1. Jaka jest hierarchia aspiracji życiowych żołnierzy zawodowych?
2. Jaką postawę w aspekcie wiary w grę o sumie zerowej prezentują żołnierze zawodowi?
3. Czy istnieje zależność między postawą wskazującą na wiarę w grę o sumie zerowej a aspiracjami życiowymi żołnierzy?

Trzecie pytanie szczegółowe jest inspirowane badaniami Różyckiej-Tran, Boskiego i Wojciszke (2014). W badaniach międzykulturowych wykazano, że brak zależności między hierarchią wartości a wiarą w grę o sumie zerowej pozwala określić ten konstrukt jako aksjomat społeczny. Jednocześnie istnieje zależność

między wiarą w grę o sumie zerowej a wymiarem wspólnotowości, poziomem samooceny oraz sytuacją materialną badanych. Współwystępuje ona także w kierunku ujemnym z poziomem dobrostanu i satysfakcji życiowej. W związku z powyższym sformułowano następującą hipotezę roboczą: Wyższy poziom wiary w grę o sumie zerowej koreluje ujemnie z aspiracją *wspólnotowość*, *samoakceptacja* i *harmonia psychofizyczna* oraz dodatnio z dążeniem do *sukcesu finansowego*.

Do określenia poziomu zmiennych wykorzystano opisane poniżej metody badawcze.

Do pomiaru gry o sumie zerowej wykorzystano Skalę Wiary w Grę o Sumie Zerowej Różyckiej i Wojciszke (2010). Konstrukcja ten dotyczy przekonania społecznego, że sukces jednej osoby jest możliwy jedynie kosztem straty lub porażki drugiego człowieka, szczególnie w sytuacji konfliktowej. Skala obejmuje 12 twierdzeń, do których badany ustosunkuje się na siedmiopunktowej skali: od „zdecydowanie się zgadzam” do „zdecydowanie się nie zgadzam”.

Pomiaru aspiracji życiowych dokonano za pomocą narzędzia Indeks Aspiracji Życiowych Grouzeta i współpracowników (2005) w polskiej adaptacji Górnik-Durose i Janiec (2010), w ujęciu czteroczynnikowym Jacha (2013). Indeks zawiera 48 twierdzeń. Odpowiedzi wskazujące na ważność danej wartości oceniane są na skali 1–5, od „to jest nieważne dla mnie” do „to jest bardzo ważne dla mnie”. Z uwagi na fakt, iż metoda badawcza została wykorzystywana w niewielu publikacjach, w niniejszej pracy przeprowadzono analizy w dwojaki sposób.

Analiza według wersji oryginalnej objęła 11 podskal:

- 1) bogactwo – posiadanie dóbr materialnych,
- 2) wizerunek – dążenie do uzyskania i utrzymania atrakcyjności fizycznej,
- 3) popularność – potrzeba bycia rozpoznawanym i podziwianym,
- 4) konformizm – dążenie osoby do dopasowania się do oczekiwań społecznych,
- 5) samoakceptacja – poczucie własnej autonomii i posiadania kompetencji,
- 6) poczucie przynależności – posiadanie satysfakcjonujących związków z bliskimi,
- 7) wspólnotowość – pragnienie podejmowania działań na rzecz dobra wspólnego,
- 8) zdrowie – troska o zapobieganie dolegliwościom zdrowotnym,
- 9) duchowość – dążenie do uzyskania duchowego aspektu rzeczywistości,
- 10) hedonizm – poszukiwanie zmysłowych przyjemności,
- 11) bezpieczeństwo – dążenie do stworzenia warunków sprzyjających przetrwaniu.

Z uwagi na fakt, iż podjęto próbę opracowania nowego ujęcia dla populacji polskiej, zastosowano także analizy według czteroczynnikowego ujęcia opracowanego przez Jacha (2012). Są to:

- 1) harmonia psychofizyczna – zdrowie psychiczne i fizyczne, zaspokojenie podstawowych potrzeb i efektywne radzenie sobie w sytuacjach życiowych,
- 2) rozwój duchowy – odnalezienie filozoficznych lub religijnych odpowiedzi na stawiane pytania egzystencjalne oraz wcielanie w życie wyływających z nich wskazówek,

- 3) zaspokojenie materialne – posiadanie znacznych zasobów finansowych oraz powiązaniego z nimi wizerunku osoby zamożnej, wpływowej i popularnej,
- 4) relacje społeczne – zaangażowanie w związki z innymi ludźmi, oparte na zaufaniu i autentycznym, głębokim zaangażowaniu.

Przyjęta wersja ma zadowalające wskaźniki psychometryczne (alfa Cronbacha jest równa 0,89–0,83 dla poszczególnych podskal w ujęciu czteroczynnikowym).

PREZENTACJA I DYSKUSJA WYNIKÓW

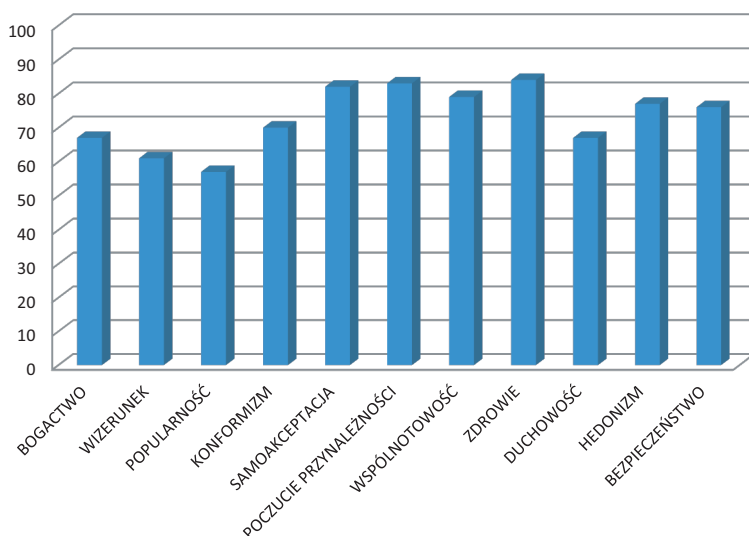
Grupa badana liczyła 90 osób, w tym 95% mężczyzn, co odzwierciedla proporcjonalność rozkładu w zakresie wykonywania zawodu żołnierza przez przedstawicieli obu płci. W zakresie trzeciej hipotezy, z uwagi na obserwacje odstające, w finalnej analizie uwzględniono korelację mierzoną testem porządku rang rho Spearmana. W tabeli 1 zamieszczono statystyki opisowe analizowanych zmiennych.

Tabela 1. Statystyki opisowe analizowanych zmiennych

Zmienna	N	M	SD	Min	Max
Wiara w grę o sumie zerowej	90	3,41	0,92	1	7
Bogactwo	90	13,31	3,04	7	20
Wizerunek	90	15,36	3,89	6	25
Popularność	90	8,57	2,42	3	14
Konformizm	90	14,04	2,46	6	19
Samoakceptacja	90	28,68	3,68	14	35
Poczucie przynależności	90	20,67	2,80	12	25
Wspólnotowość	90	11,80	1,84	8	15
Zdrowie	90	16,89	2,12	11	20
Duchowość	90	16,71	3,82	9	26
Hedonizm	90	11,54	1,66	7	15
Bezpieczeństwo	90	15,17	2,23	9	20
Harmonia psychofizyczna	90	57,01	6,18	33	70
Rozwój duchowy	90	16,16	4,20	7	26
Zaspokojenie materialne	90	40,00	8,97	20	64
Relacje społeczne	90	40,79	5,12	26	50

Źródło: opracowanie własne.

Pierwsze pytanie szczegółowe dotyczyło próby nakreślenia hierarchii celów życiowych żołnierzy zawodowych. Dla poprawności metodologicznej zastosowano w tym zakresie dwie analizy: ujęcie oryginalne oraz koncepcję opracowaną na podstawie badań polskiej populacji (rysunek 2).

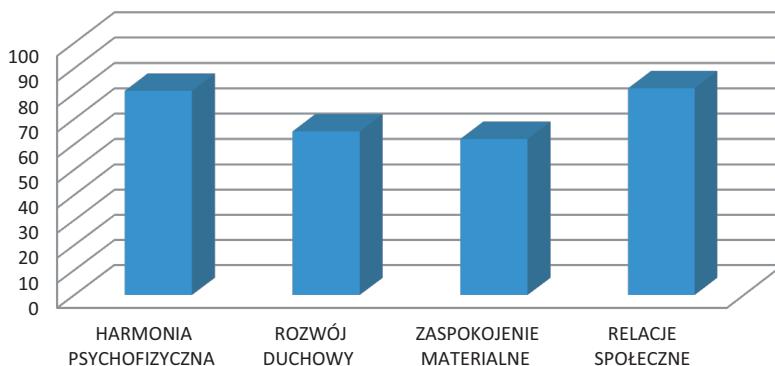
Rysunek 2. Hierarchia aspiracji życiowych żołnierzy zawodowych w ujęciu jedenastoczynnikowym (dane w %)

Źródło: opracowanie własne.

Jak wskazują wyniki, dominującą wartością dla żołnierzy zawodowych jest zdrowie (84%). Postawa ta może się wiązać z obowiązkiem nieustannej troski o kondycję psychofizyczną i otrzymaniu pozytywnych ocen z egzaminów sprawności fizycznej oraz z koniecznością pozostawania w gotowości do wykonywania zadań wymagających dobrej wydolności organizmu. Kolejnymi celami życiowymi są poczucie przynależności (83%) oraz samoakceptacja (82%). Żołnierze zawodowi mają wysoką potrzebę postrzegania siebie jako osoby kompetentnej, profesjonalnej i jednocześnie posiadającej satysfakcjonujące więzi z osobami bliskimi. Czwarta w hierarchii celów jest wspólnotowość (79%). Badani żołnierze wykazują silne dążenie do podejmowania działań na rzecz ogółu społeczeństwa. Wszystkie cele są spójne z koncepcją żołnierza, w której wśród jego głównych zadań znajduje się nieustanne doskonalenie zawodowe, ale przede wszystkim służba społeczeństwu. Co ciekawe, motywacja finansowa i dążenie do gromadzenia dóbr materialnych zajęły ósme miejsce w hierarchii aspiracji. Za najmniej istotny cel żołnierze uznali popularność (57%). Może to być związane z faktem wysokiego ujednoczenia w zakresie wojskowości, które nie pozostawia przestrzeni na prezentowanie indywidualizmu (mundur, silna hierarchia, ujednoczony system zachowania i kształcenia, procedury i regulaminy). Uzyskane wyniki są spójne z wnioskami z badań przeprowadzonych przez Molesztak (2012) w grupie żołnierzy zawodowych wyjeżdżających na misje wojskowe, gdzie dominującym celem jest własna kondycja psychofizyczna, a następnie znaczące są miłość i przyjaźń jako

wyznaczniki właściwych relacji z bliskimi. Bogactwo uplasowało się na szóstą z dziesięciu pozycji. Warto dodać, że ostatnie miejsce zajęła atrakcyjność fizyczna i dbałość o idealną prezencję.

Zgodnie z koncepcją czteroczynnikową (rysunek 2) dominującym celem życiowym żołnierzy zawodowych jest troska o pozytywne relacje społeczne (82%). Nieco mniej istotna jest harmonia psychofizyczna (81%), a najmniej ważne jest zaspokojenie materialne (62%), które zajęło ostatnie miejsce w hierarchii ważności celów życiowych w badanej grupie. Odnosząc uzyskane wyniki do badań prowadzonych w grupie młodych dorosłych przez Kot i Lenda (2017), można stwierdzić, że nadrzędnym celem jest harmonia psychofizyczna. Co ważne, w grupie żołnierzy zawodowych na drugim miejscu znalazła się troska o relacje społeczne, z zaspokojeniem materialnym zajęło ostatnią pozycję w hierarchii. Odmiennie wyniki w grupie studentów wskazują, że struktura aspiracji jest zależna od okresu życia oraz sytuacji zawodowej. Wyniki badań własnych są natomiast spójne z obserwacjami dokonanyymi przez Piskorz (2012) i Berę (1999), zgodnie którymi kondycja psychofizyczna to znaczący cel dążeń pilotów wojskowych, a zaspokojenie materialne nie jest wartością dominującą. Bera (2016) dodatkowo wskazuje, że dominującym celem zawodowym u pilotów wojskowych są orientacja wewnętrzna oraz orientacja społeczna, prestiżowa i hedonistyczna.

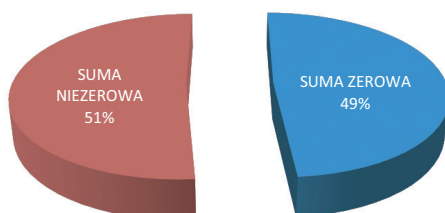

Rysunek 3. Hierarchia aspiracji życiowych żołnierzy zawodowych w ujęciu czteroczynnikowym (dane w %)

Źródło: opracowanie własne.

Drugie pytanie szczegółowe dotyczyło określenia tego, jaka postawa wobec świata – antagonistyczna czy współpracująca – jest dominująca w grupie żołnierzy zawodowych. Wyniki zaprezentowano na rysunku 4.

Jak wskazują dane, wiara w grę o sumie zerowej jest postawą prezentowaną przez 49% żołnierzy zawodowych, podczas gdy wiarę w grę o sumie niezerowej przyjmuje 51% żołnierzy zawodowych. Jest to niewielka różnica, dlatego można

Rysunek 4. Postawa określana jako wiara w grę o sumie zerowej prezentowana przez żołnierzy zawodowych

Źródło: opracowanie własne.

wskazać, że żadna z postaw nie jest zdecydowanie dominująca w środowisku żołnierzy, raczej zależą one od indywidualnego podejścia jednostki do percepcji świata niż od wykonywanego zawodu. Badania przeprowadzone na reprezentatywnej, losowej próbie dorosłych Polaków ($N = 971$) przez Skarżyńską (2015) pozwala sformułować spostrzeżenie, że żołnierze zawodowi wykazują się wyższym poziomem wiary w grę o sumie zerowej ($M = 3,41$) w porównaniu z całą populacją ($M = 3,00$).

W odpowiedzi na trzecie pytanie szczegółowe sformułowano hipotezę, że istnieją istotne statystycznie zależności między poziomem aspiracji życiowych a postawą wskazującą na wiary w grę o sumie zerowej. Na podstawie przeglądu literatury przypuszczano, że wyższy poziom wiary w grę o sumie zerowej koreluje ujemnie z aspiracją *wspólnotowość*, *samoakceptacja* i *harmonia psychofizyczna* oraz dodatnio z dążeniem do *sukcesu finansowego*.

Tabela 2. Zależności między postawą wskazującą na wiary w grę o sumie zerowej a poziomem aspiracji życiowych żołnierzy zawodowych (analiza skal w wersji oryginalnej)

Zmienna	N	Gra o sumie zerowej	
		poziom istotności	rho Spearmana
Bogactwo	90	0,315	0,107
Wizerunek	90	0,370	0,096
Popularność	90	0,636	0,051
Konformizm	90	0,535	-0,066
Samoakceptacja	90	0,097	-0,176
Poczucie przynależności	90	0,410	-0,088
Wspólnotowość	90	0,010	-0,249
Zdrowie	90	0,372	-0,095
Duchowość	90	0,321	-0,106
Hedonizm	90	0,421	0,107
Bezpieczeństwo	90	0,315	0,096

Źródło: opracowanie własne.

W zakresie analizowanych zmiennych można wskazać na jedną ujemną korelację o słabej mocy (tabela 2). Hipoteza trzecia potwierdziła się więc jedynie częściowo. Postawa określana jako wiara w grę o sumie zerowej różnicuje na poziomie istotnym statystycznie poziom aspiracji *wspólnotowość*. Wyniki badań potwierdzają zależności uzyskane przez Różycką-Tran, Boskiego i Wojciszke (2014). Przede wszystkim korelacje między aspiracjami życiowymi a wiarą w grę o sumie zerowej są niemal niedostrzegalne, co potwierdza fakt, iż konstrukt może mieć postać aksjomatu społecznego. Jednocześnie zaobserwowana zależność dotyczy wymiaru wspólnotowości. Ujemna korelacja potwierdza, że współdziałanie oraz podejmowanie aktywności na rzecz dobra innych pozostają w sprzeczności do postawy wskazującej na wiarę w grę o sumie zerowej (tabela 3).

Tabela 3. Zależności między postawą wskazującą na wiarę w grę o sumie zerowej a poziomem aspiracji życiowych żołnierzy zawodowych (analiza skal w wersji polskiej – czteroczynnikowej)

Zmienna	N	Gra o sumie zerowej	
		poziom istotności	rho Spearmana
Harmonia psychofizyczna	90	0,093	-0,178
Rozwój duchowy	90	0,396	-0,091
Zaspokojenie materialne	90	0,364	0,097
Relacje społeczne	90	0,200	-0,137

Analiza w wersji polskiej w ujęciu czteroczynnikowym nie wskazała istotnych statystycznie zależności między badanymi zmiennymi

Źródło: opracowanie własne.

ZAKOŃCZENIE

Na podstawie przedstawionych w niniejszym artykule analiz można stwierdzić, że żołnierze zawodowi pełniący służbę w czasach silnie konsumpcjonistycznych przejawiają aspiracje zorientowane na cele wewnętrzne oraz prowadzące do przekraczania siebie, pozostające w opozycji do celów hedonistycznych. Wartości materialistyczne, które przypisywane są czasem tej grupie zawodowej, w rzeczywistości nie stanowią głównego celu życiowego żołnierza. Relacje społeczne oraz troska o dobro wspólne jednoznacznie wpisują się w etos żołnierza, podkreślając to, co w służbie wojskowej najważniejsze – dbałość o własną kondycję psychofizyczną stanowi podstawę funkcjonowania zawodowego opartego na zapewnieniu bezpieczeństwa społecznego. W badaniach również wykazano, że przedstawiciele tej profesji przejawiają umiarkowaną skłonność do wiary w grę o sumie zerowej jako przekonania o antagonistycznej naturze świata i relacji. Choć wynik jest nieznacznie wyższy niż średnia dla polskiej populacji, fakt ten jest zapewne związany z nadreprezentacją mężczyzn wśród żołnierzy, przejawiających z natury skłonność do rywalizacji zamiast do współdziałania. Wyniki potwierdziły też funkcjonowanie

konstruktu wiary w grę o sumie zerowej jako aksjomatu społecznego, czyli spójnej dla grupy społecznej tendencji do postrzegania świata w określony sposób, niezależnej od osobowości czy prezentowanych wartości. Zastosowanie narzędzia odmiennego od modelu kołowego Schwartza przyniosło porównywalne rezultaty.

Powtórzenie badań na szerszej grupie żołnierzy zawodowych może wskazać, czy proporcja w zakresie wiary w grę o sumie zerowej pozostaje tożsama i przedstawiciele tej profesji nie przejawiają skrajnej postawy w zakresie oceny świata jako antagonistycznego. Rozszerzenie próby może jednak wykazać silniejsze, dodatkowe zależności w zakresie wartości *wspólnotowość*, gdy poziom zmiennej *gra o sumie zerowej* będzie mocniej różnicował badaną grupę. Wyniki badań prowadzonych w odniesieniu do innych grup zawodowych mogą stanowić cenną wskazówkę do interpretacji postawy rywalizacyjnej i współpracującej w grupie zawodowej.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Bera, R. (1999). *Wizerunek współczesnego pilota wojskowego*. Warszawa: DWLOP.
- Bera, R. (2003). *Postawy zawodowe pilotów wojskowych w procesie restrukturyzacji polskich sił powietrznych*. Warszawa: Wydawnictwo Bellona.
- Bera, S. (2016). Wartości związane z pracą zawodową pilotów wojskowych. *Annales UMCS. Sectio J*, 29(4), 153–165. DOI: <https://doi.org/10.17951/j.2016.29.4.153>
- Brzozowski, P. (2007). *Wzorcowa hierarchia wartości. Polska, europejska czy uniwersalna?* Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Deci, E.L., Vansteenkiste, M. (2004). Self-determination theory and basic need satisfaction: Understanding human development in positive psychology. *Ricerche di Psicologia*, 27(1), 23–40.
- Górnik-Durose, M., Janiec, K. (2010). Merkantylizm psychiczny, struktura celów życiowych a poczucie dobrostanu psychicznego. W: A.M. Zawadzka, M. Górnik-Durose (red.), *Życie w konsumpcji, konsumpcja w życiu. Psychologiczne ścieżki współzależności* (s. 142–160). Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Grouzet, F.M.E., Kasser, T., Ahuvia, A., Dols, J.J.C.M., Kim, Y., ..., Sheldon, K. (2005). The structure of goals across 15 cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(5), 800–816. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.89.5.800>
- Jach, Ł. (2012). Cele życiowe i satysfakcja studentów o różnych profilach temporalnych. *Psychologia Jakości Życia*, 11(2), 127–144. DOI: <https://doi.org/10.5604/16441796.1058543>
- Jagiełło, J. (2017). Wartości zawodowe słuchaczy uczelni wojskowej. *Annales UMCS. Sectio J*, 30(2), 191–204. DOI: <https://doi.org/10.17951/j.2017.30.2.191>
- Jost, J., Banaji, B., Nosek, B. (2004). A decade of system justification theory: Accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of status quo. *Political Psychology*, 25(6), 881–837. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2004.00402.x>
- Kasser, T., Ryan, R.M. (1996). Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(3), 280–287. DOI: <https://doi.org/10.1177/0146167296223006>
- Kot, P., Lenda, J. (2017). Poczucie koherencji a aspiracje życiowe studentów. *Annales UMCS. Sectio J*, 30(1), 129–145. DOI: <https://doi.org/10.17951/j.2016.30.1.129>

- Kozielecki, J. (2000). *Psychologiczne koncepcje człowieka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Lendzianowski, J. (2009). Prognozowanie wystąpienia konfliktu zbrojnego w kontekście psychologicznych uwarunkowań teorii gier. *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie/Politechnika Śląska*, 49, 187–199.
- Leung, K., Bond, M.H. (2004). Social axioms: A model for social beliefs in multi-cultural perspective. W: M.P. Zanna (ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (s. 122–197). San Diego: Elsevier Academic Press.
- Łaguna, M. (2010). *Przekonania na własny temat i aktywność celowa. Badania nad przedsiębiorczością*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Molesztak, A. (2012). Wartości deklarowane u żołnierzy wyjeżdżających na misje wojskowe. W: H. Spustek, M. Bodziany, M. Smolarek (red.), *Obywatel w mundurze. Aksjologiczny wymiar funkcjonowania nowoczesnych sił zbrojnych* (s. 262–281). Wrocław: WSOSL.
- Neuman, J. von, Morgenstern, O. (1944). *Theory of Games and Economic Behavior*. Princeton: Princeton University Press.
- Oleś, P. (2003). *Wprowadzenie do psychologii osobowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Piskorz, A. (2012). *Rozwój zawodowy pilotów wojskowych*. Warszawa: Bellona.
- Różycka, J., Wojciszke, B. (2010). Skala wiary w grę o sumie zerowej. *Studia Psychologiczne*, 48, 33–44.
- Różycka-Tran, J., Boski, P., Wojciszke, B. (2014). Wiara w grę o sumie zerowej jako aksjomat społeczny: badanie w 37 krajach. *Psychologia Społeczna*, 9(1), 92–109.
- Ryan, R.M., Deci, E.L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
DOI: <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>
- Skarżyńska, K. (2015). Sprawiedliwość jako kryterium oceny systemu ekonomiczno-politycznego. *Civitas et Lex*, 1(5), 19–30. **DOI: <https://doi.org/10.31648/cetl.2032>**
- Skorny, Z. (1980). *Aspiracje młodzieży oraz kierujące nimi prawidłowości*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Wojciszke, B., Baryła, W. (2006). Perspektywa sprawcy i biorczy w spostrzeganiu siebie i innych. *Psychologia Społeczna*, 1, 9–32.
- Wojciszke, B., Baryła, W., Różycka, J. (2009). Wiara w życie jako grę o sumie zerowej. W: U. Jakubowska, K. Skarżyńska (red.), *Między przeszłością a przyszłością. Szkice z psychologii politycznej* (s. 179–188). Warszawa: PAN.
- Wolska-Długosz, M. (2012). *Aspiracje edukacyjne i zawodowe licealistów pochodzących z rodzin dotkniętych bezrobociem*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego.
- Zaleski, Z. (1987). *Motywacyjna funkcja celów w działalności człowieka. Studium psychologiczne*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Zawadzka, A.M., Duda, J., Rymkiewicz, R., Kondratowicz-Nowak, B. (2015). Siedmiowymiarowy model aspiracji życiowych Kassera i Ryana. Analiza trafności i rzetelności narzędzia. *Psychologia Społeczna*, 10(32), 100–111. **DOI: <https://doi.org/10.7366/1896180020153207>**

NETOGRAFIA

- Jach, Ł. (2013). *Wyznaczniki akademickiej i pozaakademickiej aktywności studentów w kontekście jakości ich życia*. Pobrane z: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=97950> (dostęp: 10.04.2021).

AKTY PRAWNE

- Obwieszczenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 3 marca 2008 r. w sprawie ogłoszenia „Kodeksu Honorowego Żołnierza Zawodowego Wojska Polskiego” (Dz.Urz. MON 2008, nr 5, poz. 55).

ABSTRACT

The article attempts to analyze the hierarchy of life aspirations of professional soldiers in the context of their attitude towards the world and people, which is the belief in a zero-sum game. Life aspirations were described on the basis of the self-determination theory described by Grouzet et al. Life goals are ordered in a two-dimensional system: extrinsic–intrinsic goals and aspirations aimed at physical health and self-transcendence needs. The concept of zero-sum game as an innovative construct was introduced into social sciences by Wojciszke and Baryła as a context-independent indication for interpret human behavior. The study covered 90 soldiers of the Polish Air Force. The life goals presented by this professional group were described as a perspective of future aspirations, and it was indicated whether a group of soldiers presented a cooperative or antagonistic attitude towards others. According to the results, soldiers have an intrinsic and self-transcendent aspiration, in opposition to hedonistic goals. The research confirms dependencies obtained in intercultural research.

Keywords: life aspirations; hierarchy of goals; zero-sum game; professional soldier

